

Aika on yhtä aikaa jokapäiväinen ja abstrakti kokemuksen ja kuvauksen kohde. Kaikki kokemuksemme kiinnittyvät väistämättä ajallisuuteen – alkamiseen, muutokseen, kehittymiseen, loppumiseen – ja myös kognitiivinen prosessointimme on sidoksissa aikaan. Silti aikaa itseään on mahdoton sellaisenaan havainnoida. Ymmärryksemme ajasta juontuu muutoksen havaitsemisesta ja kiinnittyy tekemiseen ja liikkumiseen, toistuvuuteen ja rytmeihin.

Aika on myös kielessä laaja ilmiö, jota kuvataan kielen eri tasoilla. Puheenalaisten tilanteiden ajallista sijaintia suhteutetaan puhehetkeen tempusten avulla (*Olen tehnyt sen, Tein sen, Teen sen*). Lauseen aspekti ja verbin teonlaatu puolestaan täsmentävät tekemisen loppuunsaattamista, tuloksellisuutta, hetkellisyyttä, toistuvuutta sekä sisäistä ajallista jäsentymistä (esimerkiksi *Heikki leikkasi nurmikkoo* vs. *Heikki leikkasi nurmikon*; *Tiina hyppää* vs. *Tiina hyppelee*). Leksikaalisilla ajanilmauksilla (*nyt, myöhemmin, pääsiäisenä, kun*) voidaan kiinnittää tapahtumia sekä puhehetkeen (*Teen sen huomenna*) että kuvauksen sisäisiin hetkiin (*Laura sanoi tekevänsä sen kohta*).

Etenkin kognitiivisessa kielentutkimuksessa on viime vuosikymmeninä kiinnitetty huomiota ajanilmauksille tyypilliseen metaforisuuteen. Aikaa ilmaistaan usein kuvaannollisena liikkeenä, joka on käsitteistettävissä vastakkaisilla tavoilla. Liikkujana voi olla aika itse tai aikaa kokeva ihminen, joka siirtyy kohti tulevaisuutta – *Joulu tulee nopeasti* tai *Pian tullaan jo jouluun*. On silmiinpistävää, miten monin tavoin spatiaalisuus ja spatiaalisen tyyppinen liike näkyy tällaisissa ajan kuvauksissa.

Tässä Virittäjän erikoisnumerossa etsitään vastauksia kysymykseen, millaisia ovat ne kielen ja kieliopin keinot, joilla aikaa voidaan kuvata ja ajasta puhua. Entä mitä muita merkityksiä ajan kielellisissä ilmauksissa voi olla luettavissa ajan merkityksen sijaan tai ohella? Tässä numerossa julkaistavat artikkelit testaavat ajan metaforisuutta varsin perusluonteisilla kielenilmiöillä ja samalla myös haastavat sitä. Näitä tekstejä lukiessamme havaitsemme, että hyvin monenlaiset kielen ilmiöt luovat ajallisuutta mutta myös hävittävät sitä tai tuovat ajan kuvaukseen mukaan merkitysvivahteita. Tutkimuksessa otetaan kantaa ajan liikemetaforiikkaan, mutta eri tavoin ja myös sitä kyseenalaistaen tai sen rajoja tutkien. Tarkasteltavana ovat futuritempus, ajan adverbiaalit, tilalliset suhteet ja aikaa kuvaavat adpositiot sekä metaforisuus yleensä.

Kenties puhtaimmin ajan liikemetaforiikkaa ja ajan metaforiikkaa yleensä käsittelee tässä numerossa Tuomas Huuonon artikkeli; hän tutkii sellaisia ilmauksia kuin *Karhu nukkuu talven yli* ja *Kalastelimme siellä läpi kesän*, jotka ilmentävät erilaisia aikaväyliä. Mielenkiinnon kohteena on erityisesti se, millaisiin spatiaalisiin väyliin metaforiset aikaväylät rinnastuvat ja millainen on väylällä liikkuvan entiteetin luonne: liikkuko entiteetti väylää pitkin (*Ponnistelin ankan talven yli*), kasvaako se väylällä vaiheittain (*Flunssa jatkui viikonlopun yli*) vai sijaitseeko se väylällä pysyvämmiin (*Kesäaikajakso ulottuu pitkälle syyskuun ohi*).

Anni Jääskeläinen tutkii artikkelissaan toistuvuutta ja ajallista tiheyttä kuvaavia ajan adverbiaaleja, kuten *tiheästi, taajaan, usein, monesti ja harvoin*. Kiinnostavaa ilmaus-

ten motivaation kannalta on, että toinen osa niistä on syntynyt tiheyttä tai harvuutta ilmaisevista adjektiiveista (*tiheä, taaja, tiuha, harva*), kun taas toisen osan taustalla ovat indefiniittistä moneutta ilmaisevat pronominit (*moni, usea, harva*). Jääskeläinen ruotii ilmausten käyttöä konteksteissaan ja tutkii, mitä merkityksiä ja millaista kuvallisuutta ne ilmentävät. Esimerkiksi *usein* ja *harvoin*, jotka ovat mitä tyyppisimpiä ajan adverbiaaleja, eivät suinkaan aina kuvaa aikaa, vaan niiden käytössä tulevat esiin myös tavallisuuden ja geneerisyyden merkitykset; paradoksaalisesti ajan ilmaus voi tuottaa myös geneerisyyttä, joka on ajatonta. Jääskeläinen hakee selityksiä näille ajan ilmauksille myös liikemetaforiikan ulkopuolelta, suuremmin aistimaailmasta ja kehoillisuudesta.

Tapani Möttönen perkaa artikkelissaan metaforan ja metonymian suhdetta eräiden ajanilmausten selittämisessä. Erityiskäsittelyssä on postpositio *vastaan*, jonka ajallisen käytön selittäminen metaforan avulla on hankalaa. Möttösen kirjoituksen lähtökohta onkin ajan metaforiikan suhteen myös kyseenalaistava, ja teksti toimii tässä numerossa eräänlaisena paholaisen asianajajana. Teoreettinen kirjoitus purkaa metaforaa ja metonymiaa käsitteinä ja pohtii samalla, kuinka paljon ajanilmausten oletetusta metaforiikasta on metaforista ja kuinka paljon olisi paremmin selitettävissä muuten. Möttönen etsii selityksiä muun muassa metonymiasta. Tältä osin samanlaista lähestymistapaa edustaa myös Jääskeläinen, joka toteaa, että aikaan liittyvää metaforisuutta on löydettävissä muualtakin kuin liikkeestä. Huumo puolestaan täsmentää metaforisuutta eri tason aikakäsityksillä, veridikaaliajalla ja väyläajalla. Kenties erikoisnumeron artikkeleita onkin hedelmällistä lukea Möttösen kirjoitusta vasten. Miten paljon ja mihin tarvitsemme metaforaa selitysmallina, kun puhumme ajanilmauksista kielessä, ja onko selitysmalli toimiva?

Heidi Nivan katsauksessa tarkastellaan *tulla V-mAAn* -futuuria. Nivan tutkimuskohde on ajan liikemetaforiikan ytimessä, sillä kyseessä on tempus, joka koostuu suuntaisesta liikeverbistä *tulla* ja varsinaista tekemistä ilmaisevasta verbistä MA-infinitiivin illatiivissa, joka on suuntainen sijamuoto. Niva tarkastelee futuuria synkronisesti Suomiz4-aineiston avulla ja esittää, että futuurisuuden lisäksi rakenne ilmaisee usein tapahtumia, jotka esitetään vääjäämättöminä. Vääjäämättömyyden vaikutelmaan vaikuttaa *moni*, toisiinsa nivoutuva kontekstipiirre. Miten nämä merkitykset ovat syntyneet – onko taustalla *tulla*-verbin merkitys vai ruotsin *komma att V* -rakenteen malli? Niva toteaa, että sen selvittämiseksi, miten vääjäämättömyyden merkitysvivahde on tullut rakenteen merkitykseksi futuurisuuden lisäksi, tarvittaisiin myös diakronista tutkimusta suomen *tulla*-futuurista. Nivan kirjoitus onkin avaus suomen mahdollisen futuuri-tempuksen tutkimukseen.

TUOMAS HUUMO & ANNI JÄÄSKELÄINEN